

A szörnyek köztünk vannak

Az identitás nélküli ember

Kitűnni mindenáron

Gondolatébresztő cikkekre figyeltem fel az interneten. A szerző azt fejtegeti, hogy néha teljesen érthetetlen számára az, amiről a másik beszél. Olvasva az újságokat, nézve a világeseményekről szóló esti híradásokat, böngészve a világhálón a megjegyzéseket, kommentárokat, az ember elcsodálkozik. Tényleg léteznek gondolkodó emberek, akik így látják a valóságot? Tényleg léteznek írástudók, akiknek ennyire fontos, hogy mindenáron nekik legyen igazuk? – kérdi. Nem értjük egymást. Nem értjük, hogy a másik miért úgy gondolkodik, ahogy, és miért azok az értékek fontosak számára, amelyekre hivatkozik? Ehhez hasonló élményben valószínűleg mindnyájunknak volt már részünk. A cikk szerzője azonban nem hagyja annyiban a dolgot, megpróbál a jelenségre magyarázatot találni. Szerinte a dolognak az a magyarázata, hogy a beszéd nem az igazságról szól. Egyszerűen ellenőrizhetetlen információkról van szó, hiteltelen szavakról, elhazudott életekről és valóságról. „Ebben a szélesre terült médiavilágban – mondja – kizárólag a figyelem felkeltése és megszerzése a fontos, ahol minden pillanatban ezek és ezek tülekednek egy percnyi figyelemért.”¹

Erről volna szó? Érvelése meggyőzően hangzik: A figyelemfelkeltéshez ma már nem elég a valóságélemzés, az új meglátás, az okos érvelés vagy vaskos tévedés, hanem valamilyen eszelős állításra van szükség. Valami olyasmit kell mondani, írni, hogy a hallgatónak, nézőnek, olvasónak megálljon az esze. Egyetértek vele. Az utóbbi időben csakugyan nem volt olyan „világesemény”, amellyel kapcsolatban nem éreztem volna, hogy a megszólalók többsége ne hajtogatott volna valami képtelenséget, ne pró-

bált volna meggyőzni arról, hogy az a valóság, amelyet a saját szememmel látok, nem létezik. Ellenben, ahogyan Bencsik Gábor írja, „ha ezekre az ötletelőkre figyelek, megtudom, hogy velem és körülöttem a világban mi történik”.² Nemcsak egyetértek vele, hanem gondolatait magamban továbbfűzöm. A képtelennél képtelenebb állítások nem csupán a „világeseményekre” érvényesek, hanem hovatovább mindenre. Bárhol bármiről legyen szó, növekvő zűrzavar figyelhető meg az adott kérdés (tényállás, helyzet, történet) megítélésében.

A félreértések (félremagyarázások?) egy része már a hírek természetéből következik. A hírek ugyanis többnyire másról szólnak, mint ahogyan a célba vett csoport értelmezi őket. Lehetséges, hogy a megcélzott, „szociálisan érintett csoport” szempontjából az adott esemény fontos, csak hogy nem abban az összefüggésben és értelmezésben, ahogyan azt a médiaurak felkínálják az érintettek számára. Egy „gumicsont” bedobása önmagában véve is elégséges a parttalan vitához.

A dolgot tovább bonyolítja (és a félreértéseket fokozza), hogy minden hír, jegyzet, hozzászólás akkor éri el célját, ha felfigyelnek rá. Ezért a hírekben mindig van (kell hogy legyen) valami szokatlan, valami, ami egy kis nyugtalanságot, borzongást vált ki az emberekben, különben a figyelmük könnyen másra terelődik, esetleg elbóbiskolnak. A figyelemfelkeltéshez a híradásban szereplő történetnek nem kell feltétlenül (vagy egyáltalán) új tudást (információt) hordoznia, elég, ha valamivel borzongást, félelmet vált ki bennünk.

De az értelmezési nehézségek csak ezután kezdődnek. A celebek, a népvándorlások, a virtuális közösségek, a globális társadalom korát éljük, ami pszichológiai értelemben azt jelenti,

¹ Bencsik Gábor: *Látszani*. In: http://mandiner.hu/cikk/20160108_bencsik_gabor_latszani

² I. m., uo.

hogya a modern kor emberének nincs igazán sem földrajzi, sem kulturális kötődése. Nincs egyértelmű közösségi háttere, amely a valóság értelmezésében afféle közös nevezőt jelentene. A modern (közösségi megerősítést nélkülöző) ember, ha nem akarja, hogy beleolvadjon a semmibe, ne váljon szétfolyóvá és parttalaná személyisége, valamiként „látszódnia” kell. A „látszódás” azt jelenti, hogy ki kell tűnnie valamivel. Bizonyosságát kell adni létezésének. A bizonyosságra növekvő szorongása, félelemérzete miatt van szüksége. Szorongása, félelme abból származik, hogy társadalmi identitás híján nem látja magát mások szemében. A modern ember szabadsága, függetlensége pszichológiai értelemben azt jelenti, hogy nem tartozik közösségbe, következésképp nem vesz róla tudomást senki. Ahhoz, hogy tudomást vegyenek róla, „látszódnia” kell. Szeretné azonban megőrizni szabadságát és függetlenségét. Ebben a szorult helyzetben csak úgy tud látszódnia, ha erőszakkal felhívja magára mások figyelmét, ha viselkedésével, szavaival másokban megrökönyödést, félelmet vagy legalább borzongást vált ki.

Egy individualista világban az ember nem látszódik, következésképp nem is létezik némi agresszió nélkül. Ezért nincs az az ökörség, hajmeresztő ostobaság, gusztustalan trágárság, ocsmány személyeskedés, lesajnálás, besározás, hazudozás, agresszív fröcskölés, amely napjainkban ne szerzett volna polgárjogot magának. Ma a szélesre tárult médiavilágban hétpróbás gazembernek, legalábbis pornócelebnek kell lenni ahhoz, hogy az ember magának nevet szerezzen, „benne legyen” a tévében, vagy hasonló kulturális szinten kell élnie, hogy „ott legyen” a Facebookon, hírportálokon. Nos, ilyen körülmények között talán nem lehet olyan rossz néven venni, ha az írástudók egy része is úgy érzi, ha fontos ember látszatát akarja kelteni, legjobb, ha előáll valamilyen ökörséggel, ha minimum az ellenkezőjét mondja annak, amit mások látnak és hisznek.

Zárójelben szeretném megjegyezni, hogy nemcsak a közéletben és a politikában, hanem szakmai-tudományos téren is lehet divatos ökörségeket mondani. Az egyik neves kolléga munkássága nagyjából abban merül ki, hogy egyfolytában szidalmazza az édesanyját, aki már rég elhunyt,

de a kolléga szemmel láthatóan az emlékével sem tud megbékélni. Napjainkban, a család szétverésére irányuló divatos eszmék korában, amely szülei ellen próbálja fordítani a gyerekeket, ez az extravagáns viselkedés szakmai körökben korántsem vált ki olyan megrökönyödést (megvetést és fölháborodást), mint hinnénk. Ellenkezőleg, így hírnévre lehet szert tenni. Nem véletlen, hogy a kolléga rendszeresen látogat haza előadásokat tartani, csoportokat, kurzusokat vezetni. Ezzel a példával csak azt szerettem volna érzékeltetni, hogy a közös szabályok, a közös moralitás a szakmai-tudományos körökben éppolyan kevésbé érvényesül, mint a mindennapi életben. A közösségek eltűnésével (és az individualizmus térhódításával) a kultúra és a tudomány művelői közül is mind többen különcökké válnak. A társas viselkedés bonyolult mozgatórugóinak aprólékos vizsgálata ma nem sok politikai-ideológiai hátszelet kap, annál inkább támogatásra, javadalmazásra talál minden extravagáns viselkedés.

Emberségesebbé vagy szörnyekké válunk?

„Az internet elaljasította az embereket.” Soha ennyi magából kifordult ember. Európában ma „keresztényüldözés folyik”. „Erőszakos szekularizáció alatt” élünk. Ez a civilizáció „elvesztette az önvédelemre való képességét”. A nyugati országokban a politikai elit tagjai „összevissza beszélnek”. Azzal, amit ma a „főáramú liberális felfogás” hirdet, nem lehet szembemenni. Ma „fojtogatóbb léggör” uralkodik Európában, mint az egykori Szovjetunióban. Kelet-Európában politikai visszarendeződés folyik. A polgári Európában „visszafelé haladunk a civilizációvá válás” lépcsőfokain. A sort hosszan folytathatnánk.

Megannyi kétség, aggály, amelyek az életbizonyosság hiányáról szólnak. Korábban az életnek magától értetődően megvoltak a maga formái. Nem az a gond, hogy napjainkban plurális vélemények fogalmazódnak meg a társadalmi és kulturális kérdésekkel kapcsolatban, hanem hogy a különböző meggyőződésű emberek nem hallják meg egymást.

Mintha az ember rendszervező és kultúraképző képessége – a felakadt gramofonhoz hasonlóan – egy helyben járna. Ez is jellemző emberi

tulajdonság volna? Fogas kérdés. Ki tudná megmondani, hogy milyen „az ember” természete? Erre vonatkozóan, bármilyen nagyra van is önmagával a modern pszichológia, nincs tudományos egyenlete, ahogyan egyéb dolgainkat illetően sem rendelkezünk megnyugtató magyarázattal. Főképpen az a „világegyenlet” hiányzik, amely a társadalom működésére vonatkozóan mindent magában foglalna. Egyet lehet viszont érteni Csányi Vilmossal, aki az emberi viselkedés tudományos eredményeit összegező munkájában azt vallja, hogy az ember – attól függően, hogy milyen körülmények között él, nevelkedik – biológiai örökségénél fogva nagyon változatos viselkedési formákat képes elsajátítani (saját természetének tartani). Ez a sokoldalúság, rugalmasság tette lehetővé az emberiség kulturális sokszínűségét, illetve azt, hogy az ember a legkülönbözőbb, legmostohább körülmények között is feltalálta magát. Más szóval az ember alkalmazkodó viselkedéssel reagál környezetére. Ez a felismerés pontosan a fordítottja annak, ahogyan a mai modern ember tekint önmagára. Nevezetesen, hogy az állítólag a születésünktől fogva bennünk levő adottságokat kell életünk során felszínre hozni, a körülményekkel dacolva „önmagunkat” kell valahogyan „megvalósítani”. A gond csupán az, hogy bennünk nincs semmi, amit önmagunk létrehozása (megalkotása) érdekében meg kellene valósítanunk. Az „önmegvalósítás” az önös érdek szemérmes megfogalmazása, amely arról árulkodik, hogy a modern ember még nem jutott el önmaga és környezete viszonyának a megértéséhez. Nincs tisztában saját mivoltával, emberlétének alapjaival. Ahhoz, hogy tisztába legyünk emberi mivoltunk sajátosságáival, hogy „teljes képünk alakuljon ki önmagunkról, félre kell tennünk néhány megszokott hiedelmünket” – mondja Csányi Vilmos.

Az egyik ilyen hiedelem az, hogy korlátlan urai vagyunk önmagunknak és sorsunknak. Ez nemcsak genetikai (biológiai), de társadalmi és pszichológiai értelemben sem igaz, mivel a körülmények változásával mi magunk változunk. A nagy kérdés az, hogy milyen irányt vesznek a változások a világban, hogy mi magunk szerepeinkben, viszonyainkban, identitásunkban hogyan változunk. Továbbá, hogy ezek a személyi változások milyen további társadalmi változások-

hoz vezetnek a kultúrában, politikában, gazdaságban. Élhetőbbé vagy élehetlenebbé válik a világ? Alkalmazkodóképességünknek, rugalmasságunknak köszönhetően emberségesebbé vagy szörnyekké válunk?

Szokatlan furcsaságok

Hogy mi köze mindennek az internethez? Az a tény, hogy az internetnek köszönhetően ebben a digitális korban olyan értékváltásnak vagyunk a tanúi, amely szemléletesen példázza mindazt, amiről az imént beszéltünk. Nem csupán a személyi változások mutatnak szokatlan furcsaságokat, hanem a társadalmi szabályok, hiedelmek, kötődések, politikaszervező és kultúraképző szokások is megváltoznak. A fiatalok, akik már ennek a kornak a szülöttei, feltűnően vonzódnak olyan dolgokhoz, amelyek a korábbi generációk számára közömbösek voltak, vagy amelyeket egyenesen elutasítottak, sőt riasztónak tartottak. Az internetről származó minták nyomán ellenőrizhetetlenül terjed a szokatlan, hagyományostól eltérő beszédmód, a feltűnő, abnormális viselkedés iránti vonzódás. Ezzel együtt az önző, felelőtlen viselkedés, a bűnökért, csalásokért, hazudozásért való felelősség fel nem vállalása. A személyi viselkedés válsága összhangban az iskola, a család, a nemi szerepek értékvesztésével, a közösségek gyengülésével és funkcióvesztésével. Persze a generációk közötti meg nem értés a társadalmi fejlődés velejárója. Felvetődik azonban a kérdés, hogy azok a szokatlan furcsaságok, amelyeket a „digitális nemzedék” mutat, „az örök generációk közti meg nem értés” példái, vagy ennél „sokkal súlyosabb a baj”, komolyabb következményekkel kell számolnunk?

A jelzett problémával kapcsolatban érdekes fejtegetést olvashatunk a *Létünk* 2015/4-es számában.³ Az említett cikk bizonyos Susan Greenfieldre⁴ hivatkozva arról tájékoztatja az olvasót, hogy az utóbbi időben rohamosan csökken az az időtartam, amennyi ideig a diákok képesek egyazon dologra koncentrálni. Ezt Greenfield azal magyarázza, hogy a mai gyerekek számára

³ Bertók Rózsa – Bécsi Zsófia: Szörnyeket nevelünk? Az egyén és válságának rétegei a 21. században. In: *Létünk*. XLV. évfolyam, 2015. 4. szám. Forum Könyvkiadó, Újvidék. 105–111. o.

⁴ Greenfield, Susan: *Identitás a XXI. században*. HVG Könyvek, Budapest, 2010

felgyorsult a világ, a filmek pergő eseménysorozatahoz szokott idegrendszerük igényli a gyors tempót, a szinte már sokkoló hirtelenséggel megjelenő egymást követő váltásokat (vágásokat). A történetek azonban szinte teljes egészében nélkülözik a realitást, a veszély felismerését és a cselekmény kockázatát, annak ellenére, hogy az erőszak folyamatosan jelen van, de az teljesen elveszti jelentőségét. Ezek az irreális világban játszódó filmek átveszik a szórakoztatás fő szerepét, amelyek befogadása nem kíván semmiféle szellemi erőfeszítést, értelmezést, fantáziát, továbbgondolást. Nincs is mit értelmezni, továbbgondolni, hiszen a történet nem szól semmiről, ezért nem okoz a képsorok befogadása semmiféle nehézséget. Viszont annál nagyobb nehézséget jelent a gyorsan pergő filmekben szocializálódott nemzedék számára a kötelező olvasmányok értelmezése, élvezése, befogadása. Nemcsak a történet megértése, követése jelenti a problémát számukra, hanem maga az olvasás is fárasztó nekik. A mesterien megírt munkák, amelyeken generációk sora nevelkedett, számukra értéktelenek, mivel nem képesek elképzelni a szereplőket, még kevésbé tudják megérteni azok mozgatórugóit, képtelenek több száz oldalon követni az eseménysort, vizualizálni a helyszínt és a kort, átélni a fordulatokat és a cselekmény csúcspontjait. Az olvasmány megértése és befogadása mellett legalább ekkora problémát jelent az írás, a beszéd, a szövegalkotás.

A fenti példa csak annak az illusztrálását szolgálja, hogy a filmek virtuális világa drasztikusan megváltoztatja nemcsak az ember énjét, személyiségét, hanem az agyműködését is. Amíg a hagyományos olvasási szokások képessé tették az elvont gondolkodásra, jelentős mértékben fejlesztették az ember absztrakciós képességét, a filmek virtuális világában jól elboldogulunk elvont gondolkodás, képzelőerő, metaforák, szimbólumok nélkül is. Nemcsak arról van szó tehát, hogy az egymást követő generációk közt szinte áthidalhatatlan szemléletbeli különbségek vannak, hanem arra kell felfigyelnünk, hogy a digitális kor gyermekeinek a kreativitása, koncentrációképessége, beszédkészsége oly mértékben csökken, hogy azt nem nevezhetjük másnak, mint a személyiség érzelmi elsivárosodásának és intellektuális infantilissá válásának. És ez a folyamat

bizony tömeges méretekben veszélyt jelent a civilizációra.

Ennek a tömeges infantilizmusnak máris számos árulkodó jele van. Ezzel kapcsolatban talán elég itt utalnunk az emberek manipulálhatóságára, a tömegek félrevezetésére, a közösségüket veszített emberek erkölcsi lecsúszására, a szekták tagjainak fanatizálhatóságára. A társadalmi változásokkal tehát nemcsak az egyéni készségek és képességek kerülhetnek veszélybe, amelyek a kultúrák fennmaradásához és fejlődéséhez nélkülözhetetlenek, hanem maga a személyiség kialakulása is veszélybe kerül.

A szörnyek köztünk vannak

A közösségek leépítése, értékvesztése, megszűnése olyan emberek formálódásához vezethet, akiket épp a közösségektől való elszeparálódásuk miatt okkal-joggal tekinthetünk szörnyeknek. Ezek a szörnyek máris jelen vannak életünkben. A modern társadalmakban mindenütt ott vannak körülöttünk, leginkább az arc nélküli tömeget kedvelik. Ott vannak a közutakon, sportcsarnokokban, a politikai megmozdulásokban, a világhálón. Általában névtelen emberek, de lehetnek hírességek is. Arról ismerni fel őket, hogy hiányzik a közösségi énjük. Mivel közösség nélküliek, voltaképpen nincs lelkiismeretük, ez különbözteti meg a szörnyeket tőlünk, normális emberektől.

A közösségi ember lényeglátó, amennyiben azonnal konstatálni tudja, hogy milyen veszély fenyegeti szociális csoportját (közösségét). Vele szemben az individualista ember ebből a szempontból agyatlan, csak a személyes érdek (esetleg a haveri körnek való tetszelgés) érdekli, figyelmet, felelőssége ennél tovább nem terjed. Ebből a beállítódásából kifolyólag hajlamos a közösség (család, nemzet, haza, lakóhely) szempontjából huszadrangú kérdésekkel foglalkozni és minden erejét és idejét mások megtévesztésére pazarolni, viszont az elemi, emberi, fajtársi érdekekkel mit sem törődik. De ez nem elég. Ahhoz, hogy az önös érdek mellett gátlástalanul lehessen érvelni, a közösségben gondolkodó embereket meg kell bélyegezni és félre kell állítani. Teljesen világos, az elosztási egyenlőtlenség, az elosztásban vetélkedők javadalmazásának ilyen-olyan megideologizálása nem tartható fenn másként.

A napjainkban felszikkázó értelmiségi dialógusok, függetlenül attól, hogy milyen politikai és ideológiai köntösben jelentkeznek, ahogyan mindig, ma is e körül csapnak össze. Amíg a közösségekben gondolkodók társadalmi és kulturális várakozásoknak igyekeznek eleget tenni, illetve a forrásokat, ha tessék-lássék módon is, de igyekeznek valamelyest megosztani, az individualizmus szószólói mindig a hatalmi érdekcsoportok vagyonosodási játszmáinak vannak alárendelve. Önmagában véve ez a vita nem kellene hogy káros hatással legyen az intelligenciára, az elmére, az egészségre, a társadalomra vagy a személyiségre nézve. Ellenkezőleg, semmire sem lenne nagyobb szükség, mint a közösség többsége részéről elfogadott tisztességes elosztási rendszerre, amely minden ember számára biztosítana legalább valamiféle létminimumot, lakást, élelmet. Sajnos, amíg a glóbuszon nem jön létre egy ilyen elosztási rendszer, addig hiú remény a kultúrák együttéléséről, a népek megbékéléséről, toleranciáról, előítélet-mentességről, a nemzeti és globalista elit értelmes párbeszédéről beszélni.

Sajnos elfogadható globális kultúra helyett, amely a fenti értelemben szabályozná az elosztási folyamatokat, Európában vészjósló térkép rajzolódik ki a modern szervező eszmék térhódítása következtében, az emberi boldogulás eme kézenfekvő módját nemcsak hogy nem veszi figyelembe, hanem továbbra is a javak kíméletlen koncentrálására törekszik, ahogyan tette ezt a gyarmatosítás idején. Az autonóm, szabad személyiség, aki állítólag „meg akarja valósítani önmagát”, olyan szociális csoportredukciót (egyszemélyes közösséget) jelent, amely szerint az egyén csak önmagához hűséges, s nem képes másokkal egyezkedni. Félő, hogy a látszólag szép eszmének a folyamánként olyan tömegtársadalom jön létre, amely az embert megfosztja embersége alapvető ismérveitől, a társadalmi (csoportos, közösségi) együttéléshez szükséges kulturális normák elsajátításától, kialakulásától, aminek ma hosszabb távon beláthatatlan következményei lehetnek. Fennáll a veszély, hogy közösségi normák (szociális formációk) nélkül a szabad, autonóm személyiségek helyett szörnyeket nevelünk. Ezeket a szörnyeket nem úgy kell elképzelnünk, mint a mesebeli szörnyetegeket, akik tüzet okádnak, és elevenen felfalnak

bennünket, hanem mint a külsőségekben hozánk mindenben hasonló embereket. Akik azonban nem képesek (nem is hajlandóak) szociális egyezkedésre. Szociális egyezkedés, valamely csoporthoz (kultúrához) való alkalmazkodás helyett közülük ki-ki csak saját magának igyekszik a lehető legjobb társadalmi pozíciót kiharcolni, a lehető legtöbb hatalmat és javat megszerezni, ami óhatatlanul veszélyt hordoz magában a populáció egészére nézve.

A civilizációk pusztulása

A csoportot, közösséget jellemző alkalmazkodási (egyezkedési) technika elsajátítása hiányának a következményeiről beszélünk, amely a személyi autonómia koncepciójának a lényege. Érdekes erre vonatkozóan Csányi Vilmos gondolatait elolvasni. A humánetológus szerint a személyes autonómia egyoldalú favorizálása azt sugallja, azt az utasítást tartalmazza, hogy az ember, függetlenül attól, hogy mit akar, mibe fog, min dolgozik, hová készül, hogyan szórakozik, azt nem másokkal együtt, hanem teljesen egyedül kell végiggondolnia és megvalósítania. Az akcióit tehát mindenkinek magának kell megszerveznie. A hiedelmeket, elvárásokat, az igazságot illetően senki ne hallgasson senkire. Az individualizmus szerint születésénél fogva mindenkinek megvan a magához való józan esze. Ha valami nem válik be, az ember magára vessen. A lényeg az egyén függetlensége. Hogy ne írja elő neki senki, hogy mire gondoljon, miben higgyen, mit tegyen. Mindenki arra legyen büszke, hogy önálló, autonóm személyiség, aki nem függ senkitől és semmitől, hanem éli a neki való életet.⁵

Az individualizmus lényegét, amelyet Csányi Vilmos találóan „egytagú csoportnak” nevez, azért fontos felismernünk, mert ebbe a felfogásba minden belefér az ámokfutástól az öngyilkosságig. Valamely közösség tagjainak a viselkedése többé-kevésbé kiszámítható, figyelembe véve, hogy egy adott helyzetben maga a csoport általában hogyan viselkedik, ezzel szemben az önmagának élő egyén viselkedését gyakorlatilag reménytelen előre megjósolni, mert az ehhez szükséges személyes motívumokat, információkat nem tudjuk megszerezni.

⁵ Csányi Vilmos: *Íme, az ember. A humánetológus szemével.* Libri, 2015, 278. o.

Nem kétséges, hogy az evolúció során az ember személyes autonómiájának kiszélesedése a közösségeket „rugalmasabbá” tette. Elvileg volt olyan történelmi (szociális) helyzet, „amikor a közösségi érdek nem bizonyult erősebbnek az egyén saját érdekeinél”.⁶ A modern társadalmak létrejöttével, részben az iparosodás és nagyarányú migráció, részben a természetes közösségek szétesése következtében ez a képzeletbeli egyensúly felbillent, ami együtt járt az individualizmus előretörésével. A kétféle érdek (az egyéni és csoportérdek) közötti egyensúlyvesztés a következményeket illetően fokozott óvatosságra kellett volna hogy intsen bennünket, helyette a szélsőséges liberalizmusban megkezdődött ennek az állapotnak az ideologizálása és a közösségek háttérbe szorítása. Ma ott tartunk, hogy az egyéni szabadságjogok (az „önmegvalósítás”) maximuma szabadon érvényesülhet nem csupán a kisebb szociális közösségek (család), hanem akár a nagyobb közösségek (nemzet, régió, kontinens vagy akár az egész emberiség) kárára is.

Stephen Hawking szerint az emberiségnek leginkább önmagától kell félnie.⁷ Mint elméleti fizikus természetes, hogy a nukleáris háborúra, a globális felmelegedésre, a genetikailag módosított vírusokra gondol elsősorban, amelyek veszélyeztetik a világot. A jövő alakulását azonban nem csupán a természettudomány fejlődésének iránya, hanem a társadalomtudományi gondolkodás is befolyásolja. Az élet ugyanis társadalmi és kulturális vonatkozásban is sérülékeny.

Toynbee brit történész szerint például – akinek érdeklődése központjában a civilizációk születése, fejlődése és pusztulása áll, valamint különböző civilizációk egymásra gyakorolt hatása – a civilizációk nem külső támadás következtében, hanem „öngyilkosság” miatt hálnak ki.⁸ Az „öngyilkosságot” nem szó szerint kell értenünk. Toynbee szerint az emberiség fennmaradását nem az emberi környezet fölötti uralom elvesztése veszélyezteti leginkább, ahogyan ezt Stephen Hawking véli, hanem az a körülmény, hogy a társadalmak képtelenek lesznek a felmerülő új problémákat megoldani. Azt is hozzáte-

szí, hogy a civilizációk összeomlásának végső jele, mikor egy dölyfös kisebbség a problémák kezelése helyett megfojtja a kreativitást és egy Univerzális Államot kezd létrehozni.

Kreativitás és kulturális sokoldalúság

Az ember evolúcióját nemcsak a nukleáris háború, a globális felmelegedés veszélyezteti, hanem a társadalmi élet alakulása is. És dacára annak, hogy az egymással versengő politikusok (ideológusok, értelmiségiek, művészek, tudósok) sokszor varázsolnak fényes jövőt elének, ilyenkor mindig az a kérdés, mondja Csányi, hogy a megvalósításhoz vezet-e megfelelő út. Mit kell a cél elérése érdekében tennünk? Ez a kérdés ma azért aktuális, mert a szociális struktúraváltozás vonatkozásában a továbblépés társadalmi (gazdasági, politikai, kulturális, lélektani) vonatkozásait nem ismerjük. A pontos diagnózist, konkrét teendőket, részletes útmutatót nem lehet hatalommal, pénzzel, erőszakkal, egymás túlkiabálásával vagy lejáratásával megspórolni.

A továbblépést épp az a kulturális sokszínűség jelentheti, amely útjában áll az Univerzális Állam létrehozására irányuló törekvésnek. A két felfogás között kibékíthetetlen, késhegyre menő vita alakult ki.

Miután 2015-ben megkezdődött Európa elözönlése közel-keleti és afrikai népekkel, a politikai-ideológiai konfliktus gyakorlatilag háborúvá mélyült. A közösségben gondolkodók szerint kivédhetetlennek látszanak ennek az invázióknak a társadalmi és kulturális következményei. Mi több, ebben az invázióban, annak kiváltásában, támogatásában – értelmes ok hiányában – csak valamilyen bűnrészes érdekeltséget tud feltételezni.⁹ Nyilvánvalóan azok, akik alapelveként fogadják el gazdasági téren a szabadpiac, politikai téren a liberalizmus elvét, homlokegyenest másként tekintenek minderre. A nyugat-európai politikai elit az uniótól a család, a nemzet, általában a közösségek meghaladását várja, és úgy vélekednek, hogy az csak jó, ha megrendítjük korábbi identitásunk nemzeti alapjait.

Mások viszont ezt éppen fordítva látják. Meggyőződésük, hogy a közösségek (nemzetek) szétverése a bankárok és nem a társadalom (a nép) javát szolgálják.

⁶ I. m. 279. o.

⁷ Stephen Hawking szerint önmagától kell félnie az emberiségnek. In: *Magyar Szó online*. 2016. január 19.

⁸ Arnold Toynbee: *A civilizáció válaszára – 1848*.

⁹ Vö. Csapó Endre: Újévi gondolatok. In: *Ausztráliai Magyar Élet*. 2015. dec. 31 – 2016. jan. 7-i dupla száma

Kelet-Közép-Európában viszont mind többen úgy vélik, hogy Nyugat-Európa állami képviselői, törvényhozói és végrehajtó szervei a liberalizmus kalodájában vergődve valójában feladatot teljesítenek, amely a társadalom érdekeivel ellentétes. A szemellenzős politikai-hivatali osztály nem közösségi, hanem privát – egyéni – érdekeket képvisel, amelyek a földrész társadalmi és kulturális örökségét semmibe véve voltaképpen gonosztevőknek, Európa sírásóinak tekinthetők.

Európában azonban sokan vannak, akik ragaszkodnak a gondolkodásnak és hiedelmeknek azokhoz a formáihoz, amelyek az utóbbi kb. 400 évben létrejöttek. Nem tudják elfogadni, hogy valamilyen új világrend (európai szuperállam) nevében posztnemzeti technokraták irányítsanak Brüsszelből. Akik úgy gondolkodnak, hogy évszázadok alatt kialakult nemzeti kultúrákat gombnyomásra felválthatja a közös fizetőeszköz.

Tetszik, nem tetszik, az EU – látszólag politikai, szemléletbeli, valójában lelki, életfelfogásbeli különbségek miatt – szétesésnek indult. És szét is fog esni, ha megmarad egy identitás nélküli szörnyszülöttnek, amely nem az itt élő em-

berek lelkét, akaratát testesíti meg, hanem egy privilegizált réteg gazdasági érdekeit.

Tény, hogy minden kultúra hiedelemrendszer, amelynek egy része lehet rossz és téves, ezért könnyű benne ellentmondásokat, tisztázatlan összefüggéseket kimutatni. Az is tény, hogy ennek ellenére sokan ragaszkodnak a megszokott hiedelemrendszerhez, és nem képesek új élményeket, tapasztalatokat befogadni. Szerencsés esetben az ember nyitott az új élményekre, tapasztalatokra, gondolatokra, összeveti azonban őket a meglévőkkel, és csak azokat fogadja el igaznak, jónak, megbízhatónak, amelyek nincsenek ellentmondásban az előzőleg szerzett tapasztalatokkal. Az egyén és közösség viszonyára vonatkozó korábbi magyarázatok nem minden vonatkozásban bizonyultak hihető, elfogadható, jó magyarázatnak, az individualizmussal kapcsolatos hiedelmek viszont még több okot adnak fenntartásokra. Nemcsak azért, mert nem illeszkednek különböző kultúrák közösségi hiedelmeihez, konstrukcióihoz, hanem azért, mert társadalmi és pszichológiai értelemben vett előremutató voltukat, igazságukat sem sikerült eddig semmivel sem igazolni.

Vizitáció (részlet)